

II

346

1
346

LUNDS UNIVERSITETS FOLKMINNESSAMLING.

Upp. av August Fjäderhane

efter Mårten Mårtenson

i Espinge socken Troska
hörad Halmöhus län

Anmärkningar: Mårten Mårtenson
är 63 år

Fulfirande i Sven-
köp, gagnsverke,
trolldom o. s. v.
(96 sed)

Fulfirandet i min hemtrakt, Svenköps sock-
en, för 45 år sedan.

Jub. har sedan långt tillbaka varit den mest firade högtiden. Därför borde också särskilda förberedelser göras, som kunde göra firandet så högtidligt som möjligt. Men, tillanman med förberedelserna till jub spelade vidkепligheten en stor roll. Allt skulle skötas om på bekänd bid och under vissa omständigheter, för att den enda inte inte skulle välla någon sjukdom, eller på något sätt bereda olycka över huset. På sätta sätt var det mycket vaga att inte glömma något, och vara mycket oräkam för nya sikttagelser av egendomlig art, vilka icke fick matalas förrän om 3 dagar. Då dessa dagar varo tillända kunde de utan oron-

265

2. August Fäderkans

las, för att sedan av hufvudet sydas. Dessa hydninigar, kunde mängen gång vara av högst oroväckande art för att efter en tid falla i glömska, eller erövras av en annan. Julförberedelserna gick i riss ordning efter gammal plägesed fört slakt, därfter fiosstöning, bryggd, bak, samt rengöringen till sist. De förlita förberedande tankarna varo nog från augusti månad, då ~~ystningstidens~~ var inne, för då gälde det vem som kunde ysta de största och räckväste julaostana". Därefter ställdes nassen och fört för att gödas, dessa djur åtnjöto den största smorg man kunde åstadkomma, mal skulle de åtminstone ha haft fört och sist om dagen.

Slakten falltid en 3 veckor eller 14 dagar innan jul. Bud gick till de närmaste grannarna om hjälps för att hålla. Det var minst annat smägrisar, som gödas på den den sida, det hände mängen gång de varo b.t. till att hålla och likväl kunde nassens livstid förlängas en dag. Byter hjälp mäste då ske, för att bringa nassen om livet. De som skulle hjälpa till vid slakten skulle vara på stället innan det borgade dagar, för att ha gjort sina förberedelser, samt haft druckit ett visst antal "gökar"

21

LUND S UNIVERSITETS FOLKMINNESSAMLING.

346

3. 3

Uppt. av August M Gjäderhaue,

efter Marten Martensson

i Drans kyrks socken Frosta
härad Malmöhus länAnmärkningar: Marten Martensson
år 13 år

innan siden var inne. I grynningen ledes nassen ut under ihärdigt sprattlande och faranfulla ljut, som ekar i den vidsträckta skogen och omliggandenejden. Hela cenen slutar med att nasse hamnar på slaktboden, och den som han "sticka" gör slut på hans remodiga klagan. En del av blodet ströks på dör- och fönsterposterna samt på loftet för denskull att inga onda makter skulle komma in i huset, ty det var allmäns tro att alla troll skulle ha mycket skräck för blod. Resten av blodet reddes varfoppa, som förvarades i de väggfästa bänkarna där den kunde hålla sig frisk i halva år. Dessa bänkar varo indelade i fack, var och ett för sitt ändamål, såsom för soppor, sur, mylls, dricka m.m. I en del bänkar fanns avdelade fack för häns, som lägo ut kycklingar eller väpte, andra fack för gris.

August M. Fäderkane,

På ett ställe hade gärdvaren kommit bort, och ingen
viste var Passopp tagit vägen. Då det led mot midvinter-
mås, och pigan skulle haga varticappa ur en bänk,
kände hon ett egendomligt föremål på bottmen. Hon
hällade på husborden, som kom tillstädet och för-
tog en draggnin i bänken. Då de fått upp föremålet,
och de igenkände sin förra gärdvar, sade husborden:

"Här ligger min liv- o själ Passopp, såt seppan juu
o la åss ge han en en hedeli begravning." —

Skax efter slakten företogs lugn stöpningen. Det till-
gick salunda, när man doppade "prauar": en grov
veke, hopsyunnar av några bonnuelkrådar, dop-
pades ner i den smälta talgen, varefter den genast
drog upp för att hänga till bordanings. Därpå dop-
pades en ny "prausa", som var valnad av, hängdes upp,
och en ny doppades. På så sätt fick man dem så
stora man ville ha dem, fastän de många gånger
liknade allt annat än gus. I regel skulle alltid
två gus stupas, vilka skulle vara skörra än de
andra och hällades för fars och mors gus. Dessa skul-
de vara lända under alla högtidskrällarna,

Upp. av August M. Gåderhane

efter M. Martensson

i Svenskips socken Malmö-
hus län

Anmärkningar: Mårten Martensson
(63 år)

finns ej röras från bordet ty då kan yxhдан över kreaturen under det kommande året, eller om fyren välvtes, skulle eldsråda härga gården. Bägge fyren skulle ländas på en gång, ty man skulle se vem som brann först upp, den skulle först dö." Mors och fars huis skulle därfor noga aktas, och man gick förbi dem med högtidlig vördnad.

Bryggden kom nu som den kredj i ordningen. Måltet mol man på en handkraav, för att allt kraft skulle bättre antagas, här efter lades det i ett hårvarv i hökhett vattnen hålldes. Måltet skulle för natten blötas ut, så att det bildade det s. kal. "märket." Röstaharet tråkades och gjordes i ordning, sedan lades redbräun på hals och brösts viss bottnen och van på detta lades smodd längblad, samt övers lades slät längblad

August Fjärderhamn,

ta att hela bottuen var väl fäckt. När masken var färdig, östes den upp i röstarhant och blev utspädd med hett vatten. I hantens mitt lötten var ett hål, vilket var fästat med ett långt tillikurit hädryppet som räckte över hantens kant och skulle hjälptjöra om en slags kran. Ett kar sattes under hålet, och man lättade på spettet tills all "vörten" sätts igenom halmen. Hantet togs undan och ett nytt sattes under, masken utspäddes och fick stå ett par timmar då vörten ånyo avläppades. Tredje utspädningen skulle masken stå utspädd en dag innan vörten avläppades. Nu, när vörten var avtagen skulle jästmedlet till sättas, för det mestta var detta "jär", som tillvaratogs från föregående brygd. Under tiden som vörten fästes bildas på ytan en slags fradga, som shall mycket noga arkunmas. Fradganseller skummet smetas ifrån ut på linnefukar, som sedan torrades på kakelugnsmuren. Linnefapparna förvarades, och nästa gång jästmedel behövdes blötlades de upp i varmt vatten, som, då lagorna varo avtagna, var ett ulmärkt jästmedel.

Upp. av August Jäderhamn,
efter Maiten Mårtensson
i Svenskijps socken, Törla
hörad, Halmstads län

Anmärkningar: Maiten Mårtensson
(13 år)

Kunde ej fås anskaffas på detta sätt skummades
fradga, som uppstår när vattenet i bäckarna
strömmar hastigt fram mellan stenar och ojäm-
heter. Av första bygden blev det åtter eller mycket,
andra gången halvöl och kredig gång "kunndricha".
Allt baka, böja man med skål efter slakten och
fortsatte ända in på helgen. Det var minstann inte
ringa kvantiteter mjölk, som bakades i ett hushåll,
innan jul. Det hände att man baka ända till 9–
10 bak, men då varade också "julabröd" "ända till
hösten följande året. Törla baken böjade man med
att baka surt bröd. Färs fanns inte utan man måste
gagna "sure" att segra brödet med. Sure var deg, som
kullvaratogi från föregående gång de bakan. Till
det sötare brödet gagnades "bärma" eller "järs", som

August Fjäderhane-

herrvaratogs från bryggden. Andra baket blev söt bröd, 3:de havringar, 4:de baket var en blanding mellan stålriktat och grovriktat mjöl, 5:te var siktet-bröd bakat av mjöl ^{där} som krällorna varo borttagna.

6:te var "vörtbröd". - Vorb är dricka, som inte är jäst-

Vörtan blandas tillsammans med mjölet i tället för vatten varav brödet blev mycket söt och gott.

7:de, bak av rötsbröd. 8:de baktes gulbar och krusifiser till barnen, samt lerkades skarpor. Det sista baket var "fattigmansbaget". I Trenskjöjs socken fanns på den tiden 11-12 juliggars och det var både synd och skam om inte juliggarna fingo vandera ett stycke fläck och en haka bröd. Tiggarna börgade en vecka innan jul med att "upptaga julmat", för att, innan julaftron kom, vara varit på varit ställe för att få säcken tyngre och liggarståren lättare. Själv systematiskt med allt det många bakandet var egentligen, att den, som hade det mesta brödet, var den, som stod sig bäst och blev ansedd som den rikaste.

Upp. av August Fjärdehane,

efter Mårten Mattesson

i Svanskjö socken Trosta
härad Malmöhus län

Anmärkningar: Mårten Mattesson
1 (3 av)

Rengöringen kom till sist då allt annat var undanstökt. Bänkar och husgerådsbalkar skulle skuras mycket noga och möblerna bättlades och pyntades. Alla silversaker och ärvda förmål skulle forsas, puttas och uppställas, som prydnader. Lergolvet fjädes, grannis fästes på väggarna och över dörrarna. I ladugården och på logen fjädes och gjordes rent. Samma dag som julaftron skulle en del hör och halm medrivas från stänget, så att drängarna skulle få gå dit om helgen när de skulle fodra kreaturen. Mat skulle vara tilledd för både svin häns och folk, på det hela taget skulle allt vara i ordning och färdigt. Kreaturen skulle vara fodrade och vattnade när det var kråll, häns och gris skulle ha haft inget äta sedan tillas förrän

August Fjärdehans

juldagens morgon. Då det bögade skymma fick
inga sysla utriktas, utan var och en skulle klä
sig i helgdagskost, för att efterhand, som de blev
färdiga, ramlas i "stuan". Inne i stugan var bor-
det dukat med alla de rätter huset kunde fö-
ra. Mitt på bordet strålade fars och mosjö,
hastade man en blick på rätterna fick man se
den väldiga premyrtan och ett stort fat rödbetor
samt ost smör, leffisk, senapsas och potatis.
Alla hanner och muggar var fyllda med mjöd.
Två stora immane fat gröt slodr i sängen för
att efterhand förflyttas bort till bordet. Brod var
inburet på en bänk, så dts det skulle räcka
under hela julhelgen. Alla var samlade slog
man sig ner, runt bordet, med husfader och hus-
mor i högsätet. Det var sed att barnen skulle
stå nävde åt, man brukade säga, "ni ska sta ma-
ni röja". Husfaderen tog fram postillan och läste
för de andra, och då han lyckte sig låst nog län-
nade han den till någon annan, som fick sen
läsa en bit: Efter slutad läsning läds länor

Uppt. av August Fäderkane,

efter Martensson

i Treskogs socken Frost
härad Malmöhuslän

Anmärkningar: Martensson
1831

och välsignelser över maten och för det kommande året. Nu fick alla äta, men hufadern skulle sätta fört av varje rätt. Även för barnen hade hela eftermiddagens längtan och åstundan gått i fullbordar, nämligen att skrapa grötgrytan. Da alla hade ätit lästes ånyo och till sist bröts man upp.

I ena halvan av rummet är inlagt en del långhalm, som barnen och ungdomen shall leka och roa sig i.

Efter maten bögade man med att roa sig och dansa, de som kunde, samt leka i halmen. Man brukte kläda ut en figur med ett färskehinn och sätta en ryttare på ryggen, som var målad och sminkad med sot. Vid huden på kröllen skulle ett mål intagas för att sedan ligga "syskanasäng" ibland halmen.

Maten skulle stå på ena halvan av bordet för att ifall

Mppt. av August Fjäderhane,
efter M. Maitusson

i Svenskijas socken Torsla
hörad Malmöhus län

Anmärkningar: Mårten Maitusson
131

morgongrig, och där gödsla ut. Från grannen och överraskade dem under arbetet blev det en vild hopploppning över åkrarna, den som då inte hunde förflytta sig fort nog blev fasttagen och fick återvända, samt blev bjuden på kaffe. Var det en oväntad besökte skulle all länkbar oreda tillställas. Blevo de här överraskade var det inte fråga om någon kaffebjudning utan det hela slättade med ett rikt slagsmål, som blev till den enda partens nackdel. Ett annat julnöje var att rida staffan". Om morgonen samlades ett följe bönder och drängar, som sedan skulle ridande fara gjord från gården i hela byn och synna "staffanvisan". På varje ställe som sjöngs skulle i genomsynthet bjudas på spritvaror, som skulle intagas på hästsyggen.

A4
August Fäderhamn

Om kvällen hunde det hänta att några andra kommo tillbaks med hästarna, men av stäffanryttarna kunde det dröja flera dagar innan sas de kommo igen. I bland fingo deras gummor höra i byn och hämta sina gubbar. Det berättas om en mora, som hörde och hämta sin man, då hon tog sin krigelige hälft av livet och ledde honom ut sa' hon: ja Joss, då lönar si inte du skedar ermod för māsha du". ~~Annandag~~ Vichan mellan jul och nyåret var julspökernas tid inne. Ett par bytor och en rock uppstoppades, en hatt sattes fast på burudet, en lapp stoppades i rockfickan varpå stod skrint en varm bön om nathårdbärge och förflytning till nästa ställe följande kväll. Mängen gång hände det att gubben kunde få vandra från hus till hus och till sist hamna på samma ställe, som hade skickat ut honom. Ett annat sätt var, ifall längstegen på något var uppratt till taket, att klättra upp och sätta en gubbe i skorstenen samt där efter smärkligt borttaga steget och gömma den.

87
Uppt. av August Faderkane

efter Mårten Mårtensson

i Svenshögs socken Frosta
härad Malmöhus län

Anmärkningar: M. Mårtensson
(63 år)

Om morgonen försakade detta stora bekymmer
för pigorna när de skulle elda i spisen.

Nyårsafton firades genom att antingen vara hos någon granne eller självvara ett par grannfamiljer som gäst. Vid 10:iden togs det gamla munkedunderet från väggen, rostigt och dammigt. För det första blev det en liten rengöring, för det andra bedömandet av gerårets duglighet, sundom även handel. Precis kl. 12 på natten skulle man skjuta ut det gamla och in det nya året. Det hände att man kunde höra ända till 30-40 skott höras från alla väderstreck. Sedan åts igen och hufadern slog upp några förvarliga "spritare" till var och en för att önska dem ett gott nytt år. Här efter skildes var och en till sitt, för ögonblicket nöjda och glada.

August Fäderkans,

med sin lott. Nyårsdag börgade ungdomen sina julkalas. Seden var, att var och ett husfolk skulle bjuda eller samla byens ungdom var sin kväll. Ungdomen fägnades med mat, varafter de dansade och lekte av hjärtans lust. Då så mycken ungdom var samlad så ofta, fick man dock sällan höra att den allmänna glädjen blivit störd av ett slags mäl. Nyårsdagen börgade man även att "sunga sjärnan". På varje ställe som sångarna kommo till, skulle de giva dem ägg eller andra matvaror eller också brännvin. Det iste stället de kommo till, skulle man sedan ställa till ett kalas för byns ungdom av de sammansparade matvarorna.

Julfirandet slutade med att på Knutsdagen gå med "julknutan". Det tillgick sålunda att man samlade ihop samman glasskärror och band in i en duk, för att sedan springa till någon granns och hiva in den om dörren. Då skulle den som fått besök, söka söka taga fast knutspringaren. Denne red lever ganska friskt i Druskjögs socken ännu liksom slaffan sjungande. På julknutan stod skrivit. "Knut hin julen ut!"

B
Uppt. av August Mjäderhans
efter Hanna Gjöstrand
i Svenskøjs socken Frosta
hörad Malminhus läns

Anmärkningar: Hanna Gjöstrand
(58 år)

Tick ej någon jägare här med sitt gevär, så att det
inte "ville döda," var det mängen som stoppade
abelaten (nålsvardsbrödet) i piporna för det skulle
bliva bättre här.

Slikaledes stoppade man i munnen på kreaturen
för att få god tur och få dem mycket feta och blanda.
Denna red dog ganska fort bort, ty man hoddde, att
den, som stoppat abelaten i halsen på kreaturen,
skulle efter döden, om näckerna, stå och raka horna
i munnen med handen. Det hördes från fältet
ständigt brummande och rinnande.

Om något skulle ut att jaga, elle ut i affärsåren-
den, och han mötte, så snart han kom ut om gärden,
en häring var det den största otur som kunde
finnas. Det hände många gånger han gick hem
igen.

N8

August 11 Faderkane,

med oförväntat årende. Men därmed om han mötte en karl, eller en kvinna, som fått ett väkt barn, var det den största stor, som kunde finnas. Om en gosse, som inte blivit konfirmerad, tog en mullvad mellan fingrarna och klämde ihjäl honom, samt på samma gång läste Fadervar 3 gångar, skulle ^{hav} kunna döva "äder." Äder ^(en) var sorts spukdom, som förorsakades av en slags djur i jorden som kallades ~~eller~~. Denna spukdom kunde inga andra hjälpa utan sådana gosser och sig- negummor. - På efterhösten, då det hörjade åskor, skulle man ha dörarna väl stängda, för att inte holl skulle komma in by då slog blixten ner. Det fasts, att man hade sett holl komma in och skat efter hade blixten slagit ner.

Så länge den första snön ligger i himmelen, nästan alla dagar skall den andra snön ligga i mörnader.

Uppsl. av August Fjärdehane

124

after Hanna Fjöstrand

i Svenshögs socken Frosta
härad Malmöhus län.

346

W. 19
19

mm. Hanna Fjöstrand
158 år f

Gagnsvirke höggs alltid den 23 febr och när
månen var mörk, för att inte maskshälle
gå i häst.

Hidsommardagen gick man ut och planterade
blommade hägggrenar ibland linet för att
inte multraden skulle fördärra det.

Innan som kreaturen släpptes ut på bete,
var man alltid särpasslig att blåsa och visha
dem i örat, "Du får inte gå över". Under samma
tiden skulle kreaturen då vara snälla och bliva
på ägorna

Om det lykte i kyrkan för ett par under
fastan skulle det bliva omnigheten och kost
levnad

Lykte det när månen var mörk skulle barnen
bliva svarta

20
20

Augusti fjäderhans

Spann kvinnorna nekan mellan jil och myår
var man alldelers näher på att halmtaken skulle
blåsa av till sommaren.

Om man inte fick brödet eller degen till att
jäsa skulle man stjäla kratt (bränsle) hos någon
granne och elda med.

Här man härmade och där inte blev smör, skulle
man taga härmen på ryggen och gå över rinande
vatten. Då man kommit över vatten ^{skulle} man
härra och hava härmen på knäna.

Ett sätt var, när där inte blev smör, att in-
te sitta mellan under nätet bjälke, utan
man skulle sitta emellan.

3: dje rället var att stoppa en silverpengi
härmen, eller att skräva i stycken stickor. Då-
på skulle man lända 3 åt gången, samt hura
3 gånger om härmen både avrigt och rätt, samt
sedan hesta dem under bottmen på härmen

Annat ett sätt var att stoppa en knivudd
mellan banden på härmen, eller i nätet springa
för att inte koll skulle hava makt med grädden.

<p style="text-align: right;">196</p> <p>Uppr. av August Fjäderhamn, efter Hanna Fjöstrand i Svenuskjögs socken Frostas härad Malmöhus län.</p>	<p style="text-align: right;">21</p> <p>Nam. Hanna Fjöstrand Skåne (58 år) 21 Hl Frostas Sv Espinge 346</p>
---	---

Om någon under julveckan eller helgen dött och blivit begravd, skulle om kvallen, som begravningsringen varit, allt brödet och drickat inräkta i likrummet. Detta gjordes emedan man kroddde, att den döde gick hem och åt julmat, samt tog mat med sig för den förtäende långa färden, som han skulle tillryggalägga. Den döde skulle vidare ha ha med sig i kistan alla sina ålsklingsförmål, ellers om han hade rökt eller supit skulle han ha med sig tobaksspyan, brän, vinsflaskan och resengar.

Skärtorsdagom morgon, för att holl inte skulle ha mat med något innan kväll, brukte man rita ett "femudda-kors" över alla dörrarna. - Mycket gamla längor, upps på Linderoös åren, här spår ännu efter denna plågred - samma morgon slogs

22.

August Fjäderhane

en stalbit i "gödöslhögen" för att inte kraften
av gödöeln skulle förlas bort.

Andreas natten skulle ungdomen fasta och inte
dricka något från kl. 12 nattet inman. Om de
hade gjort detta skulle de i drömmen se sin hä-
resta, den de skulle hara, komma och bygde på
dricka.

Ett väderleksordspråk: Snöar Andreas skall
jub slaska!

Lusidagen skulle ungdomen baka 3 kakor
av 3 skedar salt och 3 skedar mjölk. Om
kvällen skulle de först åta 3 siller varandra,
sådana de varo med skinn och allt, sedan
skulle ^{fårhorna} förtas. Vatten fick de ej dricka, och
om natten skulle då härestan visa sig.

Blasimundagen skulle man klippa hjärter
av alla härsen och binda upp fjädrarna på
en stake, liksom en kvast, samt sätta upp
den på ett stengärde. Härken, modde man,
skulle bli blind för härsen, så att han skulle
läta dem vara i fred under sommaren lopp.

Upp. av Aug. M. Fäderhane,
efter Hanna Fjöstrand
i Svenshögs socken Frosta
härad Malmöhus län

Anmärkningar: Hanna Fjöstrand
58 år

Förar

Blev jorden på backen torr innan den blev
i sänkan skulle det bliva våt sommar och lin-
et skulle växga på backen. Torkade sumpmarken
först blev det torr sommar och linet såddes i sänkan.
Dåndreas lägger sin hatt skall den ligga till
"froenatt."

Andra föreställningar och seder.

Väderleken från jultagen till brödondagarna
var av stor betydelse. Sadant väderet blev jultagen
en skulle det bliva i januari månad, sadant det
blev annandagen skulle det bliva i februari och
i jidag vil bestämde väderet på mars månad o.v.
✓ g v.

24

August Fjäderhans,

Den dag det blev rimfrost och föll av med regn
skulle det ses mån. efter bliva mycket regn.
Julafoten var de bruk att när allt husets folk
satt vid bordet skulle en av familjen gå ut och
se in genom fönstret. Såg han då alla huvuden
av alla personerna därinne, skulle de bliva över-
levande det nya året. Men var det någon, som
han viste var där inne, och inte kunde se hans
huvud, skulle han dö innan årets slut. Detta
har gjorts ända in i senare tider och ännu har
slagit in vad personen späck till.

Ett annat sätt att förespå var att klappa
askan på spisen julafoten. Om morgonen skul-
le då synas märken av en fot, av djur ~~och~~ eller
människa, som skulle dö under det komman-
de året.

Paskdagen skulle hufadens rida över rin-
nande vatten, helst över en bäck som skilde
två härader från varandra, innan solen
gick upp. Då skulle det bliva god tur med
med creaturen under året.

Upp. av August Fjäderhane,
efter Hanna Sjöstrand
i Svenskijss socken Trolle
härad Malmöhus län.

Anmärkningar: Hanna Sjöstrand
ås 58 år.

Ivar

- 1 Växarketet med sädde o. d börgade alltid i böigan på maj månad.
- 2 Korn shall säs då ekloren hade spruckit ut så pass mycket så att de varo stora som mussor. Dessa iakttagelser finno lagas efter en beständig ekeunge år, helst borde en sådan väljas, som inte slog ut för tidigt och inte försunt. Godseln hördes ut i komposter under vintern då det var snö.
- 3 Hopsöndag skulle man laga noga reda på huru-
dant väderet var. Blev det vackert förmiddagen
skulle det bliva en vacker högrommar och då

hunde linfröet sätt i sinkorna. Men blev det
dåligt väder, ja, då ~~hade~~^{blev det} sommar och linfröet fick
kunget sätt på backarna. Den som fört ifrån
samma by som de andra, kom hem från julottan
skulle få fört inhöstat. Därför många ganger
var det en hapskörning ifrån kyrkan så att det
var riskabilt att åka. En mycket gammal red
var att från jultaken skulle gömmas en kaka
bröd från vart bak till det blev kik att "vara". Dessa
brödkakor skulle hästarna och hörharken hava.
Rast hölls var och varannan himme för att åta
bröd detta skulle föra med sig en väldig kik till
att få såden vackert inhöstat, fyllig i härlan osv.
Kai dringen skulle så linfrö var det allmänt
bruk att lägga kokta ägg, ibland fröet. Det var
flera ägg som lades i, dess längre och bättre skulle
linfröet bliva. Det hande att en del drängar
fingo flera fog ägg, rika de emot ägo med
bloda ögon. Härades en åker, där som både
var backe och sank mark, kunde man se hur
linfröet skulle sätt